

Haraggal és elfogultsággal

Eörsi László

„Irgalomnak helye nincs”

– Az 1956-os forradalom és szabadságharc kivégzettjei

Kossuth Kiadó, 2021

EÖRSI LÁSZLÓ történész, az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei és az abban részt vevők sorsa fáradhatatlan krónikásának legújabb kötete 254 életrajzot foglal magában. Olyan emberekről szól ez a kötet, akiknek 1956 miatt kellett meghalniuk. Bírói ítélet alapján 226 foglyot végeztek ki, négyen a fogságban haltak meg – valószínűleg őket is hóhér kezére adták volna, miként azt a 24 főt is, akiknek a távollétében hirdettek jogerős halálos ítéletet.

Azok a szerepek, amelyeket a kivégzettek a forradalomban betöltöttek, szembeötlően különbözőek. Bármennyire is illúzióromboló – állítja Eörsi László –, ki kell jeleníteni, hogy korántsem mindnyájan voltak makulátlan hősök. Ezt elsősorban mindazok védelmében fontos hangsúlyozni, akikről valóban minden álpátosz nélkül elmondható, hogy életüket adták Magyarország függetlenségéért és demokratizálódásáért.

A közfelfogással ellentétben nem a perek voltak koncepcióiak, hanem a rendszer történelemszemlélete. A forradalmat ellenforradalomnak tekintették, a függetlenségi harcot gyilkosságokká minősítették, a tanácskozásból összeesküvés vádját kreálták, a jogos követelés hangoztatását pedig izgatásnak bélyegezték. Tehát a vallomásokhoz fűzött kommentárok és az ezekhez kapcsolt paragrafusok nyomán születtek a súlyos ítéletek.

E kötet választ ad arra a kérdésre, hogy szociológiai szempontból kik alkották mindazoknak a körét, akik elszenvetdék a legsúlyosabb represzsiót. Miért küzdöttek, mit akartak elérni ezek a forradalmárok? És kik voltak azok, akik a forradalmi vívmányokért nem sokat tettek, mégis

elítéltettek? A történész célkitűzése az volt, hogy az eddigieknél objektívabb képet nyújtson a kivégzett elítéltekről.

Eörsi László az utóbbi harminc évben elsősorban 1956 budapesti utcai eseményeivel, a „pesti srácok” történetével foglalkozott. E tárgykörben megjelent tanulmánykötetekben az új könyvében szereplő 254 fő nagyjából a feléről, 128-ról írt már életrajzot, kézenfekvő volt tehát, hogy azokat a többiekével is kiegészítse. Tekintve, hogy eddig csak a fővárosi történeteket kutatta, kiváló alkalom kínálkozott, hogy végre országos kitekintésre tegyen szert.

A kivégzésekkel kapcsolatos szakirodalomban más számadatok jelentek meg, és a távollétükben elítéltekkel ez a kötet foglalkozik először. Am Eörsi elsősorban azért határozta el e kötet megírását, mert az 1956-os mártírológia témakörében megjelent munkák a kutató véleménye szerint elfogultak, nem ritkán ugyanolyan mértékben, mint ami a kádárista történetírást jellemezte – csak ellenkező előjellel.

Szembe kell néznünk azzal, hogy nagyon is feltűnően különbözőek azok a szerepek, amelyeket a kivégzettek a forradalomban betöltöttek – írja Eörsi a könyv előszavában. Ezért a „hősök” vagy a „halottaink”, „mártírjaink” kifejezés helyett a történész szívesebben is használja a tárgyilagosabb, mindannyiukra vonatkoztatható „kivégzettek” kifejezést.

„December első napjaiban – olvashatjuk a kötetben – a pártvezetés ellenforradalminak minősítette az »eseményeket« – a további ellenállást országszerte fegyveres erőszakkal, sortüzekkel törték le –, a megerősödő hatalom betiltotta a forradalmi szervezeteket. December

11-én statáriumot hirdetett, hogy a fegyveres ellenállás lehetőségét végképp felszámolja. Megkezdték a tömeges letartóztatásokat. (...) Az első halálos ítéletet december 15-én Miskolcon hirdették ki és hajtották végre. (...) 1957 tavaszára a megerősödő hatalom – a szocialista törvényesség jegyében – kiépítette a megtorlás intézményi feltételeit, ismét létrehozta a népbírókat, hogy még hatékonyabbá tegye a retorziót. Be is indult a módszeres és tömeges represszió. Ez 1961. április 16-ig működött. (...) 1961. december 12-én Szegeden végezték ki az utolsó »ötvenhatost« (...)”

Az életrajzok elkészítéséhez Eörsi minden esetben áttanulmányozta a periratokat, és elsősorban ezekre, valamint egyes esetekben a szakirodalmi feldolgozásokra támaszkodott. Az 1956-tal kapcsolatos bírói eljárásokat még most is széles körben koncepciók pereknek nevezik – a kötet felfogása szerint helytelenül. A kádárista megtorlásban ugyanis már nem kényszerítették ki a vallomásokat, mint a sztálini érában. A vallomások, tanúvallomások, besúgói jelentések és egyéb bizonyítékok összessége alapján az 1956-os ügyek döntő többsége lényegében a megtörtént eseményeket tükrözi, amelyeket – egyes esetekben – az ügyészségek és a népbírók durván eltorzítottak. Ebből következik, hogy a perek helyett az ellenforradalom történelemszemlélete indult ki preconcepciókból.

A megtorlás rendszerére, politikai összefüggéseire, jogtörténeti aspektusaira nem, vagy csak áttekintve tér ki az „Irgalomnak helye nincs” – ez a címben is visszatükröződő szóhasználat egyébként egyike a periratokban szereplőknek –, erről egyébként sem végzett Eörsi elmélyült kutatást. E témakörben számos más kiváló kiadvány jelent már meg. Az életrajzokat ezzel együtt a témát alaposan körüljáró bevezetés előzi meg és a távollétükben halálra ítéltékről készített függelék, valamint névmutató, bibliográfia, dokumentum- és képjegyzék egészíti ki. ■